

Genom ett franskt fönster

av redaktör Olof Santesson

Lars Wedin: *Marianne och Athena. Franskt militärt tänkande från 1700-talet till idag*, Försvarshögskolan, Elanders, Vällingby 2007.

Frankrike har vunnit åtskilliga slag, mer sällan stora krig. Under århundraden var landet Europas kulturellt ledande makt, men påfallande ofta fann det sig i underläge mot koalitioner eller starka motståndare. Erfarenheter har gett intensiv debatt. I *Marianne och Athena* av ledamoten i vår Akademi, före kommandören Lars Wedin, slås ett franskt fönster upp till en värld av strategiska teorier.

På fyrahundra sidor går författaren metodiskt igenom trehundra år av franskt militärt tänkande. Det är den första samlade genomgången på svenska, och av allt att döma finns än så länge ingen tidsenlig motsvarighet ens i hemlandet. Wedin försöker skapa en förståelse för detta Frankrike som numera är blott alltför främmande för svenskar. På köpet vill han hålla upp en spegel för oss själva.

Rätt uppfreskande är det också att just Frankrike står i perspektivet. Annars brukar USA dominera den strategiska debatten. Här diskuterar en kännare i stäl-

let ett land som med tiden har värjt sig mot amerikanskt inflytande. Ensam bland jämnåriga kolleger är Wedin både inläst på det franska och det allmänna strategiska tänkandet. Han har varit ansvarig för den strategiska forskningen vid Försvarshögskolan, och 2002 gav han ut *Reflexioner över ämnet strategi*.

Den nya boken är resultatet av fyra års mödor. Wedin har plöjt igenom alla översiktsverk som finns i ämnet. Index uppstår bl a mer än 190 franska tänkare och beslutsfattare som kan förknippas med ämnet strategi, bland dem två kejsare och alla presidenter fr o m Charles de Gaulle (undantag Pompidou). Författaren verkar påläst på dem alla.

Det rör sig således inte om militärhistoria annat än för att belysa frågeställningar, även om många glimtar ger god historisk behållning. Frankrike har ju trots allt utkämpat ett antal stora krig som har påverkat vår värld och våra kunskaper om den. Men själva ämnet denna gång är, för många

kanske litet torrare, *strategisk teori*.

Har vi då någon nytta och/eller glädje av att ta del av strategisk teori? Ja, enligt Wedin bidrar den för det första till att utveckla strategier så att politiska projekt kan förverkligas eller också påvisar den deras omöjlighet. För det andra hjälper teorin oss att förklara utfallet av krig och konflikter. Sedan är den även intressant i sig som en del av den europeiska kulturen och dess utveckling.

När det ordnade militära tänkandet tar fart under 1600-talet har teoretikerna föga mera att falla tillbaka på än antikens krigskonst, hur märkvärdigt detta än kan låta. Så fortgår det rätt länge. Somliga varnar med tiden för att det kan bli för mycket av tillbakablickande, men i dagens franska debatt finns alltså det förflutna snart sagt ständigt närvarande. Skrivande franska generaler rör sig obesvärat med historiska kopplingar och anknytningar till det tidigare tänkta. Något sådant vore nästan otänkbart i Sverige.

Som ett undantag kan den svenska centralförsvarsprincipens store kännare, ledamoten Arvid Cronenberg, oförfärat kräva uppmärksamhet på vårt tidiga 1800-tals kanske främste krigsteoretiker, Johan Peter Lefrén, som i två omgångar var Krigsvetenskapsakademiens styresman. Annars är det väl mest minnet av kungar och andra fältherrar som eventuellt fortfarande lever i Sverige.

Nyckelfigurer i krigskonstens utveckling och ofta närvarande i franskt militärt tänkande är ju faktiskt också furstar, liksom Morits av Oranien och kanske framför allt

Gustav II Adolf, som återopas i franska texter mer än vad dagens svenskar kanske kan föreställa sig. Trettioåriga kriget ger erfarenheter som nog står sig hundra år, fram till Fredrik den Stores mer äventyrliga framfart.

I det franska 1700-talet, upplysningens sekel, står några namn särskilt fram. En militärstrateg, Folard, förebådar i början av seklet den store Clausewitz med tankar om hasard och friktion på slagfältet. Moritz av Sachsen, beprövad fältherre, uppehåller sig vid den mänskliga aktiviteten och stridsmoralens betydelse. Under senare delen av seklet lägger generalen Guibert tonvikt på enkelhet, rörlighet och utnyttjandet av små förband. Han är den förste som skriver tydligt om strategi, kallad Grande Tactique.

Klassiska militärfrågor sätts på pränt: uppdelning i strategi, operationer och taktik; offensiv mot defensiv; betoning av värdet av utbildning, organisation och ledning. En fransk marskalk, Broglie, inför 1759 trevande en indelning i divisioner, något som sprider sig över den västliga världen, fast det i Sverige tog ett halvt sekel.

Nästa steg hör samman med franska revolutionen och den allmänna värnplikten med allt större truppmassor på slagfältet. Generalen Moreau delar 1796 upp sin armé i tre grupper om två-tre divisioner. Så gör ännu inte den unge Bonaparte i Italien, men som kejsare organiserar han sin ”stora armé” i armékårer. I Sverige sker motsvarande första gången 1814, när Bernadotte tågar mot Norge med två kårer.

Napoleontiden hör mer till krigshistorien

än teorin. Kejsaren själv sammanfattande aldrig sitt tänkande, men med sina absoluta mål förde han världen närmare det totala krigets norm. Hans medhjälpare skriver egentligen inget av upplysande värde, utom den yngste marskalken, Marmont, som dock framför allt diskuterar operationer och taktik.

Uttolkaren efteråt av Napoleons krigskonst blir schweizaren Antoine-Henri Jomini. I kontrast till Clausewitz företräder han dem som arbetar med föreställningen att det finns universella regler för kriget, och han tänker i linjer. Armén skall manövrera längs inre linjer och den skall gå fram längs en operationslinje.

Jomini var det stora namnet under större delen av 1800-talet. Särskilt på West Point sågs han som en guru, och somliga anser att han hade ett fördärlig inflytande på de många av det amerikanska inbördeskrigets generaler som förgäves försökte åstadkomma strategiska genombrott. Wedin finner även spår av Jomini i den gällande svenska militärstrategiska doktrinen. Men frågan är om man inte där även märker spår av Clausewitz i betoningen av den militära segern som målet, som om detta nödvändigtvis alltid gäller även internationella insatser.

Intresset för Jominis analys medförde knappast något uppsving för franskt militärt teoribygge. I restaurationens Frankrike uppmuntrades inget självständigt tänkande inom armén. Man gick ifrån den allmänna värntjänsten till ett system med flerårs-soldater uttagna genom lottning. Trots koloniala och andra väpnade insatser,

främst under Napoleon III, rådde en tankens stagnation fram till fransk-preussiska kriget 1870–1871.

Bristen här på strategisk kontinuitet till lands ger naturligt utrymme för teoribildningen på det marina området, som sjömannen Wedin själv ägnar flera kapitel åt. Den blev särskilt aktiv när vid mitten av 1800-talet ny materiel revolutionerade sjökrigsföringen: ångan, järnet, propellern och spränggranaten. ”Materielskolan”, med dess grund i ett typiskt matematiskt intresse, fick rätt naturligt ett uppsving gentemot den ”historiska” skola som betonar arvet.

Kvar som bestående komponent fanns dock Frankrikes geopolitiska läge och närheten till den överlägsna sjömakten England/Storbritannien. Marinen blev aldrig mer än en ”junior partner” i franskt strategiskt perspektiv.

Författaren framhåller dock hur ledare som Richelieu och Colbert redan på 1600-talet centralstyrde uppväxten av en fransk flotta. Han kritiserar tonvikten på administration på operationernas bekostnad. Kanske hade det ändå funnits skäl att diskutera myntets andra sida: vad en fast hand kan ha betytt för fransk skeppsbyggnadskonst. Fartygen var i allmänhet bättre än motståndarens. Den brittiska flottan införlivade respektive kopierade mängder franska örlogsmän; det räcker att studera de fartyg som Nelson seglade med.

Men efter Trafalgar 1805 var den franska högsjöflottan i grunden besegrad – något som födde självvranssakan och idéer om hur flottan i en ny tid kunde användas. Man kan

förundras över att teoretiker och praktiker ännu under andra hälften av 1800-talet slog vakt om rammens betydelse – åter detta arv från antiken. Bisarrt verkar det också när anhängarna av ”Jeune école” – ett originellt franskt marinteoretiskt bidrag – tänkte sig kunna skicka svärmar av små torpedbåtar i krig ute på Atlanten.

Jeune écoles idémakare, som överintecknade tekniska möjligheter, såg sjöfartskriget som ett franskt svar på motståndarens övermakt. Skolan gjorde sig i flera omgångar gällande. Men man fick ge sig inför den amerikanske giganten på området, Mahan, som var blockadkrigets och det avgörande sjöslagets profet. Till havs har Mahans visioner dock numera bleknat. Britten Corbetts tankar om en begränsad krigsföring förefaller mera höra hemma i vår tid.

Efter krigsutbrottet 1870 hade den franska flottan en sådan uppgift: att i ryggen, från Östersjön, anfälla Preussen. Men kustangreppet kom aldrig till utförande. Och till lands led Frankrike ett förkrossande nederlag, till överraskning för en hel värld. Den franska armén hade uppfattats som världens starkaste.

Plötsligt blev Preussen, sedermera Tyska Riket, med sina värnpliktsarméer och effektiva ledning (bl a järnvägar) det militära idealet. Det innebar dessvärre att Clausewitz, i Moltke den äldres feltolkning, gjorde comeback som förespråkare för uppfattningen att politiken upphör när kriget börjar, då fältherren tar över. Den tyske tänkaren sökte onekligen ett avgörande slag mot fiendens huvudarmé, men

han menade ju tvärtemot Moltke att krigets mening är att fylla politiska mål.

Segraren härmas närmast regelmässigt av den besegrade, i enlighet med vad en av Wedins fransmän kallar för ”Polybios komplex”. Clausewitz slår igenom även i Frankrike, och tiden präglas av ett omfattande nytänkande.

Wedin beskriver hur fransk revansch känsla och tidens strömningar (socialdarwinismen med tron på kriget som medel att rangordna de ”bästa nationerna”) slog igenom i fransk militärt tänkande. Nu, kanske mer utpräglat än någonsin, tog man fasta på vad som redan tidigare ansågs vara den franske soldatens speciella drag: han var hängiven, otålig, livlig och våldsam.

Frankrike skulle segra i offensivens tecken hävdade nyckelpersoner under vad som har kallats ”den operativa strategins guldålder”. Wedin ifrågasätter om det inte snarast rörde sig om en utarmning av den strategiska teorin.

Överste Grandmaison i den franska generalstabens operativa avdelning proklamerade i två ryktbara, eller snarare beryktade, föreläsningar 1911 en extrem kult av offensiven. Genom denna skulle fienden ”paralyseras” (jämför vad en luftkrigets profet som John Warden slog igenom med på 1990-talet). Och de moraliska faktorerna var *de enda* som spelade någon roll!

En viss Pétain, länge obemärkt överste, underkände resonemanget. Desto mer tilltalade det den aggressive Ferdinand Foch, då chef för franska krigshögskolan och senare de Gaulles läromästare. Foch

var dock klar över att det gällde att finna det avgörande målet, något som väl idag kan jämföras med nutida återupplivade resonemang om tyngdpunkten, Center of Gravity. Och, som Wedin påpekar, Foch var inte sämre än att han, när första världskriget började illa för Frankrike, ändrade sin uppfattning om offensiven som allena saliggörande för att inta en mer realistisk hållning till det moderna krigets reella villkor.

Ännu illa ute våren 1918, under första världskrigets sista tyska storoffensiv, lyckades ju också Frankrike till sist höra till första världskrigets segermakter. Men fruktansvärda förluster hade skapat djupa sår i samhället. Nu gällde det att skydda sig inför risken av en ny katastrof.

Krigsmakten lät sig isoleras. Wedin framhåller att – för att ta dagens begrepp – den mellankrigstida säkerhetspolitiken inte hängde ihop. Utrikespolitiskt satsade Frankrike på allianser, militärt valdes en defensiv och statisk strategisk doktrin (Maginotlinjen) som inte kunde stödja en allianspolitik. Operativ och taktisk doktrin saknades. Under denna tid gjorde amiralen Raoul Castex bemärkt som Frankrikes mest kände strateg, framför allt med sin bok ”Théories Strategiques” med en djupgående analys utifrån historiska erfarenheter.

Castex är den som ser strategin som länken mellan politik och taktik. Han är ute efter en syntes, en samordning av statens alla maktmedel, en överordnad strategi, Stratégie Générale (allmän strategi). Han tror på den strategiska manövern och han

har teorier om ”fridsstöraren”; allt sådant som känns påfallande aktuellt i den tid vi nu lever i. Denne franske tänkare insåg också flygvapnets stora betydelse – av utrymmesbrist styvmoderligt hanterad i recensionen.

Ungefär samtidigt med Castex skrev de Gaulle böcker som i efterhand tycks ha förebådat hans egen karriär men som militärt förespråkade den bepansrade yrkesarmén. Sent omsider var Frankrike också i färd med att sätta upp en kvartett pansardivisioner, dock inga helt färdiga inför andra världskrigets utbrott.

När stormen väl kom på allvar i maj 1940 förfogade de allierade totalt över fler stridsvagnar än tyskarna, men man lyckades inte använda dem samlat. Frankrike hade också gott om stridsflyg men var oförmöget att sätta in huvuddelen av dem i strid. Resultatet är en av krigshistoriens stora kollapser – ett andra franskt nederlag som har skakat en hel västvärld.

Fem år senare är Frankrike, snarast på nåder, än en gång med som sargad segrare i ett världskrig. Vad som följer är ett skede när det franska strategiska tänkandet präglas av nederlaget 1940 och framför allt kärnvapnets betydelse.

Wedin kallar här Suezkrisen 1956, när Frankrike såg sig sviket av sin amerikanske bundsförvant, för en vattendelare. De strategiska teoretikernas intresse för nukleära system betecknar han som en utlöpare av den tidigare nämnda materielskolan. Kärnvapnen och deras eventuella användning är huvudsaken – resursstrategin kommer i första hand. Den historiska skolan har

å andra sidan sina problem. Den ger inga förutsägelser om framtiden.

Tiden efter 1945 präglas snart av det utbrytande kalla kriget och Frankrikes strävan till återhämtning av förlorad stormaktsroll. Det är ett skede som medför nya franska plågor under förfelade försök att rädda ett kolonialvälde i upplösning. Under tiden pågår en rik debatt, enligt Wedin den mest vitala sedan upplysningstiden. Hur skall Frankrike med en egen profil kunna förhålla sig till öst-västfrågorna? Författaren tycker sig finna beröringspunkter mellan fransk och svensk avskräckningspolitik, utan att driva parallellen för lång.

I Raymond Aron hade Frankrike under detta skede en betydande militärstrategi och filosof. Han utvecklar Castex strategibegrepp och talar om en Stratégie Élargie (breddad strategi). Aron vänder sig mot USA:s politik av massiv vedergällning, diskuterar politiskt-moraliska frågor och tanken på total kontra begränsad seger. Med honom får psykologisk krigföring en ny plats, och han skiljer på makten att *hindra* jämfört med makten att *påtvinga*; begrepp som i högsta grad har sin plats i dagens värld.

För Aron handlar det om det egna svaret för att nödvändiga frågor faktiskt ställs. Alltför ofta, inte bara i Frankrike, har forskare intagit en attityd av pacifism blandad med förakt för allt militärt, eller så har de ägnat sig åt statsvetenskapliga teorier utan praktisk mening.

Aron insisterade på att de intellektuella måste vara motorn i en akademisk debatt med kunskaper om såväl försvaret som

strategin och teorin. Hans betydelse som självständig human tänkare insågs nog av ytterst få i t ex vårt eget land, som sedan 1870 har haft långt till det franska. Vid Arons död hade *Dagens Nyheter* varken en nekrolog över honom eller ens minsta inslag om hans betydelse.

Ett mer känt namn, åtminstone i militära kretsar även i Sverige, är André Beaufre, som Wedin hänför till en kvartett han kallar apokalypsens generaler. De andra är två flygare, Ailleret och Gallois, och den alltjämt aktive Lucien Poirier. Alla fyra är mer eller mindre ense med de Gaulle om behovet av ett eget franskt kärnvapen som den svages sätt att värna sig mot den starke (Sovjetunionen). Här rör det sig om sådant som fransk ”beslutsautonomi”, prestige och misstro mot USA som hjälpare.

Beaufre har kallats avskräckningsdoktrins fader, han är den förste efter Castex att skapa en allomfattande strategisk teori, är positiv till s k indirekt strategi och bevarande av handlingsfrihet. I sin Stratégie Totale (total strategi) tar han med icke-militära delar.

En fransk begränsad nukleär arsenal är inte avsedd för ”det otänkbara” – ett supermaktskrig, en kärnvapenspasm. Denna är till för avskräckning. Tonvikten ligger på hotet att ett (sovjetiskt) angrepp mot det franska hjärtlandet utlöser en omedelbar nukleär motattack; senare under begreppet *préstratégique*. Detta är starkt sammanpressat, läs hellre Wedin själv.

Och efter det kalla kriget? Idag råder vad Poirier kallar en ”avvaktandets politik”. Han är själv upphovsmannen till en Stra-

tégie Intégrale (fullständig strategi), även innefattande politiska syften som inte är knutna till krig.

Många franska strategitänkare beundrar, för att använda Poiriers ord, ”den amerikanska kreativa kraften i en strategisk verkstad som ständigt arbetar”. Det känner vi igen på svenskt håll. Men i de Gaulles anda värjer man sig mot amerikanskt ledarskap över Europa. Några ser detta som förmyndarskap. Wedin undrar om det inte samtidigt rör sig om avund.

Fransmännen distanserar sig också från USA:s betoning av teknik och materiel. De står i rätt tydlig opposition mot amerikanska idéer om *Transformation* och *Network Centric Warfare* (NCW) med sitt svenska genomslag i konceptet *Nätverkbaserat försvar* (NBF).

Poirier ser bildandet av Partnerskap för Fred och NATO:s utvidgning som en rent amerikansk politik och ett led i USA:s strävan att avgöra internationell rätt och bestämma spelets regler. Måste statsamfundets medlemmar alltid rätta sig efter vad USA vill? Logiskt nog hänvisar de franska teoretikerna i stället till EU och EU:s försvarspolitik. De siktar till ett europeiskt försvar och skapandet av en europeisk stormakt där Frankrike måste behålla ledningen.

I 2000-talets franska strategi finns kärnvapnen också kvar som avskräckning, kanske i en europeisk uppgift. Man vill förebygga konflikter, skydda sig om de utbryter och använda sin militära kraft till styrkeprojektion.

En forskare, Cotou-Bégarie, varnar:

om allt är strategi förlorar begreppet sin mening. Han önskar sig tillbaka till ett ”renare” strategiskt begrepp kring enbart krig och krigföring. En annan, Desportes (snarast historiska skolan), betonar hur en militär chef måste agera under osäkerhet men ändå visa mod och initiativkraft.

En tredje, Francart, skriver också om en fragmenterad information och om risken för terror, ett perspektiv där ju Frankrike med sitt gendarmeri har drivit samverkan mellan det militära försvaret och andra myndigheter långt. Han vill ta med även rent civila verksamheter i sin *Stratégie Globale* (allomfattande strategi).

Bland yngre forskare är Eric de la Maissonneuve den ende som anser att strategi varken är vetenskap eller konst. Castex hade annars startat en tradition med sin betoning av strategin som en konst, dock stödd på en vetenskap och en teori. För andra yngre är den en vetenskap med ett praktiskt syfte.

Över huvudtaget möter man bland dessa tänkare, varav många har krigserfarenheter, en intellektuell värld med krigets väsen i centrum som verkar väldigt avlägsen för våra räknande och power point-duktiga skrivbordsgeneralerna med sina excelark, något som Wedin också påpekar.

När det gäller vad som många ser som tidens gissel – terror och irreguljära krig – finns dessutom mycket att hämta ur fransk erfarenhet. Civilt-militärt samarbete, att säkra en bit i taget, lära känna området och arbeta långsiktigt – det var vad män som Gallieni och Lyautey var förtrogna med när de säkrade franska kolonier. Mycket

liknar vad vi, med en helt annorlunda ambition, ser som nödvändigt i fredsfrämjande operationer. Kanske kunde Wedin starkare betona hur många av Frankrikes generaler under två århundraden danades under tjänst utanför den egna europeiska hemmafronten.

I internationella insatser lär svenska officerare behöva visa minst samma förståelse för fransk militär tradition som för amerikansk. Hur ofta de kan komma i kontakt med och verka under fransk ledning är kanske inte minst en fråga om vad Sverige vill och kan uppbåda av militär kraft – och vad den svenska regeringen vill.

Ty en röd tråd i Wedins bok är förhållandet mellan politik och militär verksamhet. Författaren hävdar att en regering aldrig kan frånsäga sig sitt ansvar för utvecklingen materiellt, personellt och intellektuellt. En tankemässig utarmning av försvarsmakten utmynnar felaktiga doktriner som förr eller senare leder till en katastrof om de inte rättas till i tid. Det är den entydiga franska erfarenheten, som nog också småstatens ledare måste ta till sig.

Frankrike är ett medelstort land som aldrig har gett upp sin ledarroll. Det har

en specifikt egen kultur, sammanfattar Lars Wedin. I egna ögon är landet den omistliga stormakten. Betecknande är tankarnas kontinuitet, som enligt Poirier går tillbaka till renässansen och artilleriets introducering – med, redan tidigare nämnt, en betydande roll för Gustav II Adolf. 1700-talet med Folard och Guibert är särskilt viktigt i franskt tänkande. Men också klassikerna bidrar till Frankrikes strategiska rötter – sådana som Thucydides och, än viktigare, Polybios (studeras han i svensk teoribildning?). Utgivningen av äldre litteratur är omfattande.

I Frankrike är det med Wedins litet spetsiga ord fint att vara bildad. Man anser att militärhistorien är av vikt – inte för att ge svar och lärdomar utan för att ”ställa frågor och ge strategisk inspiration”. Det kräver kunskaper, något som Wedin anser är mycket eftersatt i Sverige. Slutligen hävdar han att det finns ett specifikt franskt sätt att skriva. Det kan vi ha svårt att ta till oss, språket skapar en hämning.

Men Wedin har gjort vad han kan för att bryta igenom en kunskapsbarriär. Det är ingen ringa uppgift.